

Strengthening the Role of Indigenous Peoples and Their Communities in Nature Conservation:
A Project Ensuring the Full and Effective Participation of Indigenous Peoples in the
Implementation of the Expanded National Integrated Protected Areas System

MATERYALES SA PAGKAT-ON

Pagsulti sa Publiko

FR. FRANCIS LUCAS

Pasiuna

Pangutana sa bisag kinsa nga tawo kung unsa ang iyang labing dako nga kahadlok kung diin ang sukod ang usa pinakaubos og ang napulo pinakataas. Ang kadaghanan sa ato maghunahuna nga kini tanan bahin sa kamatayon. Dili gyud, kadaghanan sa mga tawo nahadlok sa pagsulti sa publiko. Ilabi na kung kini buhaton sa unang higayon. Kadaghanan gaka-stutter o gakalukot ang pag-istorya gamit ang “ahhhs og ohh,” “kanang,” matikdi ang nerbiyos nga paglihok, gatan-aw sa kisame, paghikap sa ilong, dalunggan, pagmasahe sa kamot, o paglikot-likot sa mga tudlo, ug uban pa. Ang mga lumad nga lideres maski pa komportable sila muistorya atubangan sa ilang ka-tribu o komunidad aduna gihapon kalisdanan ilabi na o kung ang konteksto, ang tigpaminaw, o ang topiko sa sinultihan dili mao ang naandan. Ang pagsulti sa publiko labaw na sa pagdumala sa bisan unsa nga organisasyon o grupo usa ka kinahanglan nga makuha nga kahibalo, kinaiya og kahanas.

Ngano ang tawo hadlok sa pagsulti sa publiko? Ang pagsulti sa publiko murag usa ka hulga nga milukso ka sa wala mailhi nga butang. Ang mamumulong wala makahibalo sa kung unsa ang reaksyon sa katawhan. Ang kahadlok sa pagsaway, kauwaw mao ang atake sa dignidad

sa mamumulong. Kini tanan ginatudlo ang kaugalingon, Ako. Kita tanan adunay kahadlok nga mabatikos sa publiko. Ang kahadlok gihikawan ang mamumulong og salig sa kaugalingon. Kung ang mamumulong mawad-an og pagsalig sa kaugalingon, siya mubati og pagkalibog og pagkasayop. Mahimo ba nga malikayan ni nga kahadlok? Dili gyud, pero ang mamumulong maka-alingkawas og maandaman ang kahadlok.

Ang kakulba anaa gyud. Pero ang pagsalig sa kaugalingon makapa-alingkawas sa mamumulong.

Ang pagsulti sa publiko gasugod sa mamumulong. Walay ginaingon nga dili maayo pero kung wala mahanas mao kini gitawag nga dili maayo nga mamumulong. Ang tanan mamumulong nga naay kahanas kay maayo. Pero, ang maayo kaayo anaa na sa pagkatawo og kini miagi og pagbansay. Ang pagsulti sa publiko muagi og pagbansay-bansay. Adunay mga giya, pagpraktis og pagpreparar sa sinultihan nanginahanglan og panahon.

Elemento sa pagsulti sa publiko

Unsa ang tulo ka importante nga konsiderasyon sa pagsulti sa publiko? Bago pa kini ipahigayon adunay yugto sapag andam.

Ang pagsulti sa publiko adunay tulo ka “Y” nga gina-ila, mao kini ang:

Your Audience (YA) Imong MAMIMINAW mao ang una,
Your Message (YM) Imong MENSAHE, og
Your Self (YS) Imong KAUGALINGON.

Imong mamiminaw

Maski pa ang mamumulong ang pinakaimportante nga konsiderasyon, dili niya hunahunaon ang iyang kaugalingon. Magsugod kini sa mga mamiminaw, labaw na kung bag-o pa kini niya mailhi, kinahanglan nga maapil niya sa hisgutan ang iyang mamiminaw. Kinahanglan kampante ang pag-atubang sa ila.

Importante nga maila og lawom ang mga mamiminaw, kun kinsa sila para masabtan kun unsa man ang ilang interes, kultura, edukasyon og uban pa. Interesado ba sila sa imong mensahe? Ang ilang pagpaminaw sa imong isulti takus ba sa ilang oras o panahon?

Kinahanglan maila gyud ang mamiminaw. Importante ang sinultihan. Mugamit og sinultihan nga haom sa tigpaminaw, kinahanglan nga ang hilisgutan sulod sa ilang kaugalingon nga kasinatian. Kinahanglan nga mudulot sa ilang kasing-kasing ang hilisgutan og maapil sila.

Sa imong paghatag sa mensahe, kinahanglan nga mabati nimo ilang reaksyon sa imong mga pulong, istorya o mensahe.

Ang paggamit sa mga pulong, istorya, o mensahe kinahanglan haom sa mamiminaw. Mas maayo kung nasayod ka sa ilang background para mas haom ang hilisgutan. Depende sa tumong, ang imong gamiton nga kasinatian kanang gibati sab sa mamiminaw para kini makatubag sa ilang pangutana nga, **“PARA ASA KINI.”**

Pananglitan: “Kanunay mi gatawag og Makidyapat, tanan kay Makidyapat. Kung makadakop mi og usa o baboy-halas, “minanok” dayon para lutoon sa lima ka minutos.”

Ang gipadayag walay kalambigitan sa mamiminaw kun dili kini maggikan sa Dumagat nga tribo. Busa, kinahanglan mag-amping sa paggamit sa sinultihan. Ang ginagamit nga sinultihan, panghunahuna o pilosopiya sa nagasulti kinahanglan magpatunhag og kalig-on nga relasyon sa mamiminaw.

Imong mensahe

Ang ikaduha nga konsiderasyon mao ang imong topiko o mensahe (YM). Importante ang pagtuki-tuki bahin sa imong mensahe. Bisan pa kini mubo o taas, kinahanglan nga klaro og sayon masabtan sa mamiminaw nga duol sa ilang kasinatian. Bisan pa ikaw nabalaka nga naay mga tawo nga mas nahibalo sa imo bahin sa topiko, kinahanglan ang pagsalig sa kaugalingon og gitun-an og maayo nimo ang imong topiko. Salig sa kaugalingon og pagpadayag nga kinasing-kasing makahatag og kalinaw sa mensahe.

Kinahanglan nga hunahunaon og maayo ang mensahe o topiko nga himoon. Dapat klaro kini og han-ay. Dapat mubo lang para mas interesado sa mamiminaw sulod sa biente minutos. Ang pagsulti dili lektur, busa kinahanglan nga madakop ang interes sa mga mamiminaw og maabrihan o mabag-o ang ilang panlantaw.

Ang mensahe o topiko kinahanglan nga klaro ang tumong. Pwede kini apilan og kataw-an, gamhanan nga mga pulong, tinuod nga istorya og klaro nga mensahe.

Imong kaugalingon

Kinahanglan nga ikaw mismo adunay kahibalo sa imong gusto hisgutan nga topiko. Dapat andam ka og dunay pagsalig sa kaugalingon. Sa pagpadayag og pagsalig sa kaugalingon, kinahanglan nga likayan ang pagkomento nga ikaw dili maayo nga tagasulti o speaker.

Maski pa nakahibalo ka na sa imong topiko o mensahe, mas maayo nga imo kuni susihon kung basin adunay mga kabag-ohan. Ug sa katapusan, mugamit ka og mga sinultihan nga dili makadaot sa imo o makapamubo ang pagtanaw sa imo sa uban nga tawo. Dili ka muingon nga, “Helo, kabalo ba mo nga ako dili maayo muistorya pero hinaut nga kamo maminaw sa akong isulti.” Ayaw og tan-awa nga ubos ang imong kaugalingon. Gawas lang kung ikaw eksperto na og gamiton kuni sa paghatag og kataw-anan nga pulong. Ang tawo nga maminaw dawaton kuni nga usa ka kataw-anan.

Apan kung ang tigsulti gamiton kuni para pasumangil, ang mga mamiminaw muhawa og muingon sa kaugalingon nga “Unsa man ang iyang katungod nga muistorya diha sa atubangan, kung mu-antos lamang kita nga maminaw aning tanga?” Ang uban muingon, “Ngano ka muistorya kung tanaw nimo dili ka maayo?” Istoryaha imong kaugalingon.

Ipakita ang gugma sa pagsaysay sa mensahe. Mugamit og klase-klase nga tono sa tingog og muhunong kay dunay pulong nga importante. Kung adunay kataw-anan nga mga pulong, ihatag kuni nga maayo og haom sa topiko.

Ang lihoc sa lawas importante usab sa tagasulti o speaker. Kinahanglan nga nakatindog og sakto og likayan ang pagtanaw sa salog o tilan samtang gaistorya. Importante nga han-ay ang imong mensahe og kuni klaro nga nasabtan sa mamiminaw pinaagi sa pagpangutana sa ila og kung unsa ilang nakutlo nga mensahe nga imong gihatag.

Ayaw ko ipa-antos og usikan akong panahon.” Ang uban mamiminaw galantawon kuni nga usa ka insulto sa ilang kahibalo.

PAGSULAY

Kuni nga kalihokan nagtingob sa gihatag nga mga tips bahin sa pagsulti sa publiko.

Ipaila-ila imong kaugalingon:

“Ako si Mr. Covid gikan sa Wuhan China. Duha ka tuig pa akong edad. Akong paryente ang SARS og uban pa nga Corona Virus. Ang tanang gobyerno sa kalibutan nagalisod sa pagpatay sa ako. Dili sila kabalo kung unsaon ko mapaspas dinhi sa kalibutan.”

Kung ing-ani ang pamaagi sa pagpaila nimo sa imong kaugalingon, sigurado nga makuha nimo ang pagtagad sa imong mamiminaw. Siguro dili ikaw, pero kung imong i-haom ang pandemya sa imong topiko, og gamiton kuni sa pagsugod sa imong mensahe, ang sinultihan mulambo.

Ang pamaagi sa pagsugod o pagpaila sa kaugalingon importante kaayo. Gamita ang kinaiya nga wala sa imong mamiminaw sama sa ikaw usa ka Lumad, og masugdan nimo sa pag-ingon nga:

“Imo bang nasinatian ang mawala sa lasang, nga walay mapa o GPS o kompas? Sigurado ko nga ikaw mamatay, ang mga kahoy sa lasang og dalan pareho-pareho lang. Sa higayon nga dili ka gusto mawala sulod sa lasang, tawaga lang ko. Isip usa ka lumad, kabalo ko sa unsa ang sulod sa lasang. Busa tawaga ko kung ikaw nanginahanglan og tabang sulod sa lasang, ako si Igwas Makalamlam.”

Sa gihatag nga pananglitan, ikaw nakahatag og bago nga kasayuran sa imong mamiminaw. Makahatag kuni og pagsalig sa kaugalingon og interes kabahin sa imong topiko bahin sa lumad o lasang. Paghunahuna og bago nga ideya kabahin sa imong topiko. □

Mga sampol sa pagsulti sa lumad

Mamiminaw:

Opisyales sa gobyerno og uban miyembro sa korporasyon nga gasuporta sa mga lumad

Konteksto:

Ang tribo gihikawan sa ilang yutang kabilin og ang mga produkto sa lasang ginakuha sa mga korporasyon og ginabaligya og mahal sa laing nasod. Dako ang kwarta pero dako pud ang kadaot sa kinaiyahan. Ang tribo pinaagi sa pakigsulti sa representante sa gobyerno o korporasyon og gitagaan og higayon ang lumad nga lideres sa iyang mensahe.

Pasiuna:

Nakakita na ba mo og manok nga buta ang duha ka mata, pirme gakahangga, gakahulog, sige og hilak nga dili kabalo aha padulong? Sama sa gihikot ang duha ka tiil para dili makalakaw, gadugo na ang lawas kay tungod gakangasgas o sama sa langgam nga sige og lupad nga walay undang, kapoy na kaayo kay wala nay kahoy nga masilongan!!! Maski hayop ni sila, sigurado ko nga natandog ang inyong kasing-kasing.

Lawas:

Sa higayon karun, naa sa inyong atubangan ang sampol sa mga nasakitan og ga-antos pareho sa mga hayop nga gihisgutan. Kami nagkalisod, sama sa mga langgam nga galupad-lupad nga walay padulngan o mapuy-an kay ang among yutang kabilin gikuha na og gilimod na sa amoa. Asa na man lang mi puniton? Aha mi muadto?

Dili mi mga hayop, tawo sab mi pareho ninyo. Kami ang ga-alima sa kalasangan og tanan nga rekorso nga makita didto. Kabalo siguro mo ana kay mismo ang mga siyentipiko og anthropologist na mismo ang gaingon nga dako na ang kausaban sa atong kalasangan. Dako ang among kalimbigitan sa pagatiman sa atong kinaiyahan, maski walay sweldo, amo kini ginabuhat kay nasayod mi sa importansya niini.

Konklusyon

Ang ginapangyo namo sa inyo tabang. Magtinabangay ta sa pag-alima og pag-ila sa among katungod sa among yutang kabilin. Asa man mi mupadolong kung gipalayas na mi sa among gipuy-an? Unsaon na lang og atiman og depensahan ang atong kinaiyahan.

Kabal-an sa mga eksperto nga kami ang dunay kahibalo sa pag-atiman sa lasang kay kini sagrado sa amoa. Gihimo sa Ginoo ang kinaiyahan para mapuslan sa kadaghan dili lamang sa pipila ka tawo. Hinaut dili muabot sa panahon nga mupadayon ang pagdaot sa kalasangan og abtan ta sa kasuko sa kinaiyahan og balikan ta niini nga labing mutiwas sa atong kinabuhi.

Kami nagatahod sa inyong tanan nga madunggan ang among gibati og panghuna-huna. Kung naluoy mo sa mga hayop, hinaut inyo kami dunggon. Tawo sab kami, Pilipino sab kami.

Apil ang pag-ampo og paglaum, hinaut nga ang panagtagbo nato mahatagan og kaayuhan og makab-ot namo ang respeto og katungod nga mabuhay, mopuyo sa among yutang kabilin og mapadayon ang pagatiman sa kinaiyahan.

Kini nga materyal sa pagtuon gihimo ni Fr. Francis Lucas para sa proyekto nga "Recognizing the Indigenous Communities behind the Conservation of Nature: A Project Pursuing the Full and Effective Participation of Indigenous Communities in the Implementation of the Expanded National Integrated Protected Areas System." (Pag-ila sa lumadnong komunidad nga nagpanalipod sa pagreserbar sa kinaiyan: Proyekto ng aga-awhag sa epektibo nga pag-apil sa lumadnong komunidad sap ag-implementar sa E-NIPAS.) Kini nga proyekto gi-ubanan sa ANGOC, Bukluran og PAFID, ug gisuportahan sa Sudden Opportunity Grant Facility of VOICE, usa ka inisyatibo sa Netherlands Ministry of Foreign Affairs gibuhay uban sa OXFAM Novib og Hivos.

Ang mga gipahigayon nga panghuna-huna o komento sa maong materyal wala galakip sa panghuna-huna o komento gikan sa VOICE, Netherlands Ministry of Foreign Affairs, OXFAM Novib og Hivos.

Citation

Lucas, F. (2020). *Pagsulti sa Publiko*. ANGOC, BUKLURAN, PAFID, and VOICE. [Learning material prepared for the project, Strengthening the Role of Indigenous Peoples and Their Communities in Nature Conservation].

The Asian NGO Coalition for Agrarian Reform and Rural Development (ANGOC) a regional association of national and regional networks of civil society organizations (CSOs) in Asia actively engaged in promoting food sovereignty, land rights and agrarian reform, sustainable agriculture, participatory governance, and rural development. ANGOC member networks and partners work in 10 Asian countries together with some 3,000 CSOs and community-based organizations (CBOs). ANGOC actively engages in joint field programs and policy discussions with national governments, intergovernmental organizations (IGOs), and international financial institutions (IFIs).

33 Mapagsanguni Street, Sikatuna Village, Diliman, Quezon City 1101 Philippines
Tel: +63-2 8351 0581 | Fax: +63-2 8351 0011 | Email: angoc@angoc.org
Website: www.angoc.org

The formation of Bukluran Para sa Pangangalaga ng Kalikasan ng Pilipinas (BUKLURAN, Inc.) or the Philippine Indigenous Peoples Community Conserved Territories and Areas Consortium (Philippine ICCA Consortium) is a nationwide network of community membership-based indigenous people's organizations (IPOs) of all ethnographic types. It is premised on bringing together indigenous peoples who assert and utilize traditional governance to protect community-conserved areas. Common to its members is the shared view that indigenous peoples' survival depends on the protection of valuable knowledge systems and the ancestral lands on which we thrive and persist. Our community-conserved areas can become the ultimate driving force in the conservation of biodiversity when our rights to our land and resources are respected and recognized.

Our main purpose is to carry out and realize the full recognition and respect for the rights, governance and self-management of our ancestral lands.

c/o PAFID: 71 Malakas Street, Diliman, Quezon City, Philippines
Tel: +63-2 89274580 | Fax: +63-2 84355406

Philippine Association for Intercultural Development, Inc. (PAFID) is a social development organization which has been assisting Philippine indigenous communities to secure or recover traditional lands and waters since 1967. It forms institutional partnerships with indigenous communities to secure legal ownership over ancestral domains and to shape government policy over indigenous peoples' issues. PAFID works exclusively with the indigenous peoples' sector, specifically upon written or signed requests for assistance from indigenous communities or their representatives. PAFID envisions indigenous communities as responsible stewards of their resources.

71 Malakas Street, Diliman, Quezon City, Philippines
Tel: +63-2 89274580 | Fax: +63-2 84355406
Email: pafid@skybroadband.com.ph, pafid@yahoo.com | Website: www.pafid.org.ph